

notable that for creative heritage of F. Vovk typical is the constant comparison with similar ritual and ceremony of the representatives of other regions of Ukraine, folk of Europe and Caucasus. It is accented on material of the studies similar rite, collected by D. Anuchin, V. Hnatuk, P. Chubynskiy, H. Yaschurzshinskiy. Attention is paid not only to the consequent stages of the farewell with deceased people, but also terminology, used for indication participant to ceremonies, subject to Ukrainians. The interest of the readers can be attracted to Ukrainians, who kept our ancestors rites and carefully keep traditions of our ethnos.

Keywords: village school, pupils, custom, traditions, Ukrainian, deceased, creative heritage, F. Vovk.

УДК 371.385.1

А. П. Гриценко

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ У СТАРШОКЛАСНИКІВ УМІНЬ ВИКОРИСТОВУВАТИ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ

У статті аналізуються основні положення формування у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси. Розглянуто механізм формування вмінь, які дозволяють значно покращити результативність навчально-виховного процесу з історії. Проаналізовано основні етапи механізму формування вмінь та визначено основні форми роботи старшокласників в умовах використання інформаційних ресурсів.

Ключові слова: формування вмінь, інформаційні ресурси, уміння, інформація, історія.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Формування вмінь використовувати інформаційні ресурси починається з розуміння ролі інформації в житті суспільства. Сучасний школяр має усвідомлювати, наскільки важливо володіти інформацією, зберігати її, систематизувати і передавати. Освічена людина повинна мати насамперед уміння знаходити необхідну інформацію для професійної та повсякденної діяльності, користуватися цією інформацією, аналізувати, синтезувати, оцінювати як її, так і її джерела, використовуючи при цьому новітні інформаційні та комунікаційні технології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. У психолого-педагогічній літературі розмаїтість поглядів на поняття «уміння» пояснюється тим, що останні розглядаються як психологічна та педагогічна категорії та мають багатокomпонентну структуру. Суть поняття «уміння» як педагогічного феномена розкривається на основі психологічної теорії діяльності, що є підсистемою цілісної єдності педагогічної системи.

Незважаючи на значну кількість визначень суті поняття «уміння», більшість науковців погоджується з тим, що уміння – це свідоме володіння певними прийомами діяльності, від наявності яких залежить успіх виконання тієї чи іншої дії [4; 9; 12].

Поняття «формування вмінь» – дидактична категорія. Його зміст, механізми й умови, можливість здійснення педагогічного впливу на цей процес ґрунтуються на фундаментальних працях видатних психологів Л. Виготського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна та інших [5; 14; 22]. Формуванню вмінь і навичок як педагогічній проблемі присвячено праці багатьох педагогів, зокрема Ю. Бабанського, Є. Ільїна, Л. Ітельсона, О. Леонтьєва, В. Онищука та інших [1; 10; 11; 14; 17].

Виходячи з цього, у статті ставимо за мету проаналізувати у вітчизняній та зарубіжній психолого-педагогічній літературі механізм формування у старшокласників умінь використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання історії, а також узагальнити поняття класифікації означеного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Уміння завжди буде свідомою дією, адекватною цілям його використання та отриманню навчального історичного матеріалу. Роль пізнавальних умінь у сучасному процесі навчання історії багатогранна: по-перше, їх формування є одним із головних завдань шкільної історичної освіти, оскільки на цій основі відбувається розвиток і вдосконалення пізнавальних можливостей учнів, їх компетентності, розкривається їх індивідуальність; по-друге, пізнавальні вміння – органічна частина змісту, який опановують учні для самостійного і критичного сприйняття історичного матеріалу; по-третє, пізнавальні вміння – це засіб формування історичних знань, особистісних суджень і мотивованого ставлення до минулого; по-четверте, пізнавальні вміння можуть бути вагомим критерієм успішності навчання і викладання.

Крім того, О. Пометун ще виділяє й п'ятий аспект, коли «пізнавальні вміння можуть виступати і як вагомий критерій успішності навчання і викладання. Уміння, використані учнем для організації своєї відповіді, можуть і повинні виступати показником, вимірювачем результатів навчання» [16, с. 75].

Уміння старшокласників засвідчують ступінь оволодіння ними прийомами навчальної роботи. Ознакою сформованого вміння є здатність учнів переносити відомі їм навчальні або розумові дії (прийоми) в нову ситуацію, вибирати і використовувати адекватні прийоми для розв'язання оригінальних задач. У будь-якому разі вміння завжди буде свідомою дією, адекватною цілям її застосування і змісту навчального історичного матеріалу [16, с. 74].

Сучасна наукова думка пропонує низку класифікацій загальнонавчальних умінь. Так, деякі дослідники підкреслюють, що вміння можуть бути вузькопредметними (специфічними для певного навчального предмета) або загальнопредметними [24, с. 15].

Л. Кондрашова загальнонавчальні вміння умовно поділяє на:

- мисленнєві (уміння здійснювати аналіз, синтез, порівняння, встановлювати причиново-наслідкові зв'язки, робити узагальнення, висновки);
- інформаційні (уміння «згортати» інформацію – від тексту до таблиці, схеми, плану; уміння «розгортати» інформацію – описувати й читати схеми, формули, таблиці, креслення);
- комунікативні (уміння працювати в групі, парі, грамотно висловлювати власні

думки);

- організаційні (уміння самостійно виконувати завдання за алгоритмом, уміння самооцінки й самоперевірки) [13, с. 52].

Від цього підходу до класифікації пізнавальних умінь дещо відрізняється варіант класифікації за вимогами до рівня підготовки випускників основної і повної середньої школи. Види діяльності й уміння, що повинні стати одним зі значущих результатів шкільної історичної освіти, можуть бути поділені на 6 груп: 1) хронологічні; 2) просторові (картографічні вміння); 3) інформаційні (вміння працювати з джерелами); 4) мовленнєві (усно та письмово описувати історичні події та явища); 5) логічні (аналізувати, пояснювати історичні факти); 6) аксіологічні (формулювати версії та оцінки історичного руху і розвитку) [16, с.77].

У своїх дослідженнях В. Паламарчук [18; 19] та О. Резіна [21] розглядають інформаційні вміння разом із організаційними, інтелектуальними і комунікативними, окреслюють їх як спосіб пошуку, опрацювання, збереження різноманітних даних і відомостей, а також розглядають їх формування на основі технологій об'єктно-орієнтованого програмування із застосуванням дослідницького методу. І. Лукаш [15] визначає інформаційно-пошукові вміння в системі інтелектуальних умінь і залучає до їх складу: вміння організувати зберігання інформації; вміння організувати пошук інформації; вміння структурувати інформацію тощо.

Навчально-інформаційні вміння, за Ю. Бабанським [2], передбачають наявність умінь здійснювати бібліографічний пошук, працювати з книгою, довідником. А. Усова і А. Бобров [3] розглядають інформаційно-пошукові вміння як уміння знаходити необхідні дані й відомості в навчальній та науково-популярній літературі та як уміння працювати з каталогами та інформаційними системами бібліотек. Вони вважають, що такі вміння дають змогу самостійно набувати, поглиблювати знання і мають першорядне значення для успішного навчання. Отже, в усіх означеннях окреслених вище умінь ключовими є пошук та опрацювання інформації.

Розвиток умінь школярів становить частину змісту освіти, в тому числі історичної. Розвиток у школярів прийомів і відповідних їм умінь розумової діяльності та навчальної роботи не можливе без цілеспрямованої діяльності вчителя.

Важливе місце в цьому процесі посідає робота учнів з джерелами знань, передусім із фрагментами текстів. Цілеспрямовано формуючи в учнів уміння, вчитель прагне до оптимального розвитку їх пізнавальної самостійності, вчить учитися і поповнювати свої знання, готує до творчої праці. Уміння школярів ґрунтуються на знанні прийому навчальної роботи (складання плану відповіді, порівняльної таблиці), якому відповідають певні прийоми розумової діяльності (аналіз і синтез, порівняння, узагальнення) [8, с. 23].

Прийоми навчальної роботи, на думку П. В. Гори, – це ті способи, якими вона може бути виконана і які можна виразити у вигляді переліку дій з різним за характером історичним матеріалом. Перелік дій, що становлять прийоми, дає загальний напрям, порядок виконання роботи. Прийоми навчальної роботи виражені у словесно-

письмових чи графічних діях. Використання прийомів можна бачити. Допустимі помилки у використанні прийомів можна виправляти, домагаючись їх точного застосування, засвоєння і одночасно засвоєння досліджуваного з їх допомогою навчального матеріалу. Прийоми навчальної роботи детермінують відповідні розумові дії: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, порівняння навчального матеріалу, прийоми історичної уяви, запам'ятовування [7, с. 153].

Здатність перенести засвоєний прийом у нові умови: застосувати його в роботі з принципово іншим змістом або джерелом знань – головний критерій сформованості вміння [23, с.89].

Пред'являючи вимоги до вмінь школярів відповідно до переліку в програмі, необхідно пам'ятати, що у формуванні кожного з них є загальні етапи:

Початковий етап. Школярі отримують знання про прийом навчальної роботи, дізнаються, з яких дій він складається, в якій послідовності виконується: від дій за зразком (під керівництвом вчителя) вони поступово переходять до більш самостійної діяльності в аналогічній ситуації.

Проміжний етап. Знайомий прийом використовується в нових умовах, коли освоюється інший навчальний матеріал або інші за своїм характером джерела знань. Учитель пояснює школярам нові дії, що входять у вже відомий прийом, і вимагає їх усвідомленого виконання.

Завершальний етап. Учні засвоюють усі дії, що становлять прийом, у результаті його багаторазового повторення і перенесення на нові об'єкти: таким чином, у них виробляється міцне вміння [8, с. 24].

Освоєння кожного прийому навчальної роботи триває, як правило, кілька років. Окремі вміння формують лише до кінця сьомого та восьмого року навчання. До них належать уміння: складати хронологічні та синхроністичні таблиці, порівнювати історичні явища, зіставляти ознаки і т. ін.

М. Студенікін виділяє чотири етапи у формуванні вмінь під час навчання історії: 1) формування орієнтовної основи вміння, передбачає розкриття суті розумової операції вчителем. На цьому етапі складається план – пам'ятка виконання операції; 2) первинне застосування учнями операції при самостійному виконанні завдань; 3) тренувальні завдання, що поглиблюють знання і навички; 4) застосування вміння за типом все більш віддаленого переносу [23, с. 89].

Як стверджує О. Пошетун, уміння учня показують ступінь оволодіння ним прийомами навчальної роботи. Ознакою сформованого вміння є здатність учнів переносити відомі їм навчальні або розумові дії (прийом) в нову ситуацію, вибирати і використовувати адекватні прийоми для розв'язання оригінальних задач. У будь-якому випадку вміння завжди буде свідомою дією, адекватною цілям її застосування і змісту навчального історичного матеріалу [16, с. 74].

Для виконання певної дії потрібне попереднє орієнтування – врахування багатьох умов (властивостей матеріалу й інструменту, послідовності операцій тощо). Сама дія (його виконавча частина) може бути дуже простою.

Головними умовами успішного формування вмінь є усвідомлення мети завдання, розуміння його змісту і способів виконання. Цьому сприяє пояснення змісту завдання, демонстрування кращих виконаних раніше завдань та самого виконання. Для формування вмінь важливі свідоме ставлення, готовність учня до вироблення вмінь, інтересу з метою ефективного виконання дій, спрямованих на розв'язання завдання. Не менш важливу роль відіграють тип нервової системи, попередній досвід, теоретичні знання, нахили і здібності учня тощо.

Для успішного формування вмінь використовувати інформаційні ресурси сучасні старшокласники мають оперувати різними джерелами інформації та аналізувати різні, часом навіть протилежні позиції авторів. Згідно з думкою німецького дидакта К. Бергмана, «...під час вивчення історії в школі треба уникати уявлення, що є тільки одна історія й тільки одне правдиве або правильне висловлювання про якийсь історичний факт чи обставину за рамками ізольованих констатацій фактів. Школярі під час обговорення вибраних історичних подій повинні знати й критично аналізувати також суперечливі позиції істориків» [6, с. 7].

Формування вмінь залежить і від умов навчання, організації процесу вправління – послідовності засвоєваних дій, переходу від простіших до складніших завдань, від повільного до швидкого темпу їх виконання. Тривале, безперервне вправління, як і тривалі перерви у ньому, не сприяють успішному формуванню вмінь.

Незважаючи на те, що основна початкова праця вчителя і учнів у напрямі формування вмінь проводиться у 5 – 7-х класах, у старших класах вона не припиняється і стає складнішою за рахунок зростання вимог до підготовки учнів з історії, ускладнення навчального матеріалу, зростання його обсягу, залучення нових історичних джерел, ускладнення самих прийомів пізнавальної діяльності, зміни співвідношення прийомів емпіричного і теоретичного вивчення історії на користь останніх, «згортання» початкових логічних операцій у внутрішню розумову форму (аналіз інформації, зіставлення, систематизація і т. п.) і «матеріалізації» тільки завершальних дій в усних і письмових відповідях (узагальнювальні характеристики, оцінні висновки, есе, порівняльно-узагальнювальні й конкретизувальні таблиці, тезові плани і т. п.). У зв'язку з принциповим відновленням складу пізнавальних умінь актуальною є розробка методики навчання школярів прийомів самостійного і критичного аналізу різноманітних історичних джерел, зіставлення протилежних версій і обґрунтованого вибору однієї з них, аргументації власних оцінок минулого тощо [16, с. 81 – 82].

Систематичний розвиток необхідних школярам умінь і навичок та їх історичного мислення стимулює активну переробку знань і в підсумку формує правильне розуміння явищ суспільного життя. Виявляючи сутність окремих історичних подій, школярі вчаться глибше проникати в сутність процесу суспільного розвитку. Підвищується ефективність навчання і виховання.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з напрямку. Пріоритетним напрямом сучасної освіти визначено формування такої особистості, яка

здатна володіти достатнім обсягом знань та самоосвітніми навичками, що створюють умови для самореалізації людини, здатної навчатися впродовж усього життя. Процес формування вмінь у людини та їх якість (стійкість, швидкість, безпомилкове виконання різних дій) залежить від змісту навчального матеріалу, індивідуально-психічних особливостей учнів, педагогічної майстерності вчителя, навчальної матеріальної бази тощо. Це, у свою чергу, зумовлює потребу формування у старшокласників не тільки спеціальних, але й загальнонавчальних освітніх компетенцій, таких, як уміння використовувати інформаційні ресурси у процесі навчання історії.

Вважаємо, що однією з цілей підготовки учнів старшої школи у процесі вивчення історії повинно бути формування у них умінь використовувати інформаційні ресурси, їх підготовка до використання традиційних та новітніх інформаційних ресурсів та джерел у навчальному процесі.

Література

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения: Общедидактический аспект / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1997. – 254 с.
2. Бабанский Ю. К. Рациональная организация учебной деятельности / Ю. К. Бабанский. – М. : Знание, 1981. – 96 с.
3. Бобров А. А. Формирование у учащихся учебных умений [Текст] / А. А. Бобров, А. В. Усова. – М. : Знание, 1987. – 78 с.
4. Бойко Е. И. К постановке проблемы умения и навыков в современной психологии / Е. И. Бойко // Советская педагогика. – 1955. – № 1. – С. 47.
5. Выготский Л. С. Педагогическая психология / под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика, 1991. – 479 с.
6. Власов В. Історичне джерело в арсеналі дидактичних засобів: чи здатна методика подолати втому від історії / Віталій Власов // Історія в школах України. – 2009. – № 4. – С. 3–8.
7. Гора П. В. Підвищення ефективності навчання історії в середній школі / П. В. Гора. – М. : Просвещение, 1988. – 153 с.
8. Запорожец Н. И. Развитие учений учащихся / Н. И. Запорожец // ПИШ. – 1981. – № 4. – С. 23 – 27.
9. Ильина Т. А. Структурно-системный подход к организации обучения / Т. А. Ильина. – М. : Знание, 1972. – 96 с.
10. Ильин Е. П. Умения и навыки: нерешенные вопросы / Е. П. Ильин // Вопросы психологии. – 1986. – № 2. – С. 138 – 148.
11. Ительсон Л. Б. Психологические основы обучения. Вып. I. – Эмпирическое и теоретическое мышление / Л. Б. Ительсон. – М. : Знание, 1972. – 59 с.
12. Кабанова-Меллер Е. Н. Формирование приемов умственной деятельности и умственного развития учащихся / Е. Н. Кабанова-Меллер. – М. : Просвещение, 1968. – 288 с.
13. Кондрашова Л. Превентивная педагогика : учебное пособие / Л. В. Кондрашова. – Кривой Рог : КГПУ, 2004. – 304 с.

14. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
15. Лукаш І. М. Формування інтелектуальних умінь старшокласників у процесі навчання інформатики [Текст] : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Ірина Миколаївна Лукаш ; Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2003. – 304 с.
16. Пометун О. І. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г. О. Фрейман. – К. : Генеза, 2005. – 328 с.
17. Онищук В. О. Узагальнення і систематизація знань учнів / В. О. Онищук. – К. : Рад. школа, 1970. – 134 с.
18. Паламарчук В. Ф. Школа учит мыслить / В. Ф. Паламарчук. – М. : Просвещение, 1987. – 206 с.
19. Паламарчук В. Ф. Як виростити інтелектуала : посібник для вчителів і керівників шкіл / В. Ф. Паламарчук. – Тернопіль : «Навчальна книга – Богдан», 2000. – 152 с.
20. Психология обучения : учеб. пособие / В. В. Давыдов, Б. С. Волков, М. И. Володарская и др. – М. : Моск. обл. пед. ин-т им. Н. К. Крупской. – 1978. – 69 с.
21. Резіна О. В. Формування інформаційно-пошукових та дослідницьких умінь учнів старшої школи в процесі навчання інформатики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. / О. В. Резіна. — К. : Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2005. – 234 с.
22. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии : В 2 т. / АПН СССР. – М. : Педагогика, 1989. – Т I. – 485 с.
23. Студеникин М. Т. Методика преподавания истории в школе / М. Т. Студеникин. – М. : Владос, 2004. – 240 с.
24. Фридман Л. М. Формирование у учащихся общенаучных умений : методические рекомендации / Л. М. Фридман, И. Ю. Кулагина. – Мн. : ИПК образования, 1995. – 32 с.

Гриценко Андрей

**МЕХАНИЗМ ФОРМИРОВАНИЯ У СТАРШЕКЛАССНИКОВ УМЕНИЙ
ИСПОЛЬЗОВАТЬ ИНФОРМАЦИОННЫЕ РЕСУРСЫ
В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИСТОРИИ**

В статье анализируются основные этапы формирования у старшеклассников умений использовать информационные ресурсы. Рассмотрен механизм формирования умений, которые позволяют значительно улучшить результативность учебно-воспитательного процесса по истории. Проанализированы основные этапы механизма формирования умений и определены основные формы работы старшеклассников в условиях использования информационных ресурсов.

Ключевые слова: формирование умений, информационные ресурсы, умения, информация, история.

HIGH SCHOOL STUDENTS SKILLS FORMING MECHANISM TO USE INFORMATION RESOURCES IN THE PROCESS OF TEACHING HISTORY

The article analyzes the main provisions of forming pupils abilities to use information resources. The mechanism of forming skills which can significantly improve the effectiveness of the educational process of history. The basic steps of the mechanism of forming the skills and the basic shape of the pupils in the use of information resources are analysed.

Key words: forming skills, information resources, skills, information and history.

УДК 37. 014

Ю. В. Логвиненко, В. О. Мазуренко

ВПЛИВ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА СУЧАСНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ДИСКУРС

У статті розкрито актуальність проблем, що пов'язані зі становленням сучасного вчителя під впливом розвитку інформаційного суспільства. Показані напрями формування інформаційного суспільства в Україні та його вплив на навчально-виховний процес. Розкриті підходи щодо роз'яснення доцільності використання медіазасобів, інтерактивних дошок, кількості та якості інформаційних масивів для становлення власне педагога та впровадження ІКТ як новітніх технологій у реалізації завдань системи освіти різних рівнів.

Ключові слова: ІКТ, інформаційне суспільство, інформаційна культура, Інтернет-технології, медіакультура, педагогічний процес, нормативно-правове законодавство.

Розвиток сучасного суспільства будь-якої держави світу супроводжується загальносвітовими тенденціями: глобалізацією та використанням світової мережі Інтернет. За таких умов освіта як один із визначальних чинників розвитку суспільства не може залишатися поза цими тенденціями.

Концепція інформаційного суспільства розкрила принципово важливу рису постіндустріального суспільства і збагатила його розуміння, відкрила властивості інформації та її зростаючий вплив на життя суспільства. Досліджуючи теорію інформаційного суспільства як парадигму суспільного розвитку, можна сказати, що вона певним чином поєднала у собі всі найкращі здобутки людства, дала поштовх позитивним зрушенням у всіх інших нетехнічних сферах людської життєдіяльності, ставши основою розвитку людського потенціалу. Зростаюча кількість людей втягується в безпрецедентне розмаїття інформаційно-орієнтованих типів робіт.

Проблемними на сьогодні є підготовка молодих учителів, що вільно володіють інформаційно-комунікаційними технологіями. Ці проблеми є актуальними і для